

*Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри господарського права
Національного університету «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого» Бойчук Р.П.*

Казак Ріната Алімівна
**Національний університет «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого»**
**стажист-дослідник кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн**

РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПОЄДНАННІ З ПРИНЦИПАМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ В СКЛАДІ СРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОРІЧЧЯ

Економічна та господарська діяльність людини спричинює негативні зміни в природі - виснажується земля, скорочується біорізноманіття, страждає атмосферне повітря та вода. Усі ці елементи навколишнього середовища необхідні для існування людства, тому їх захист потребує не тільки сумлінного ставлення, взаємодії людини з природою, але і закріплення на законодавчому рівні.

У період індустріального розвитку, науково-технічної і соціальної революцій, характерних для всесвітньої історії XX сторіччя, швидкими темпами розвивалось господарське законодавство. Своє правове закріплення воно отримало і в УРСР.

Варто зазначити, що господарське право як самостійна галузь законодавства була визначена у Конституції УРСР (1929 р.). У 1920-50-х роках у радянських республіках робилися спроби прийняття Господарського кодексу, який би діяв разом із Цивільним кодексом.

Найбільшу увагу систематизації господарського законодавства дослідники починають приділяти з 60-х років XX століття. У 1961 році під редакцією В.В. Лаптєва і Г.Я. Торчинського юридичною службою Держплана СРСР був підготовлений фундаментальний двотомник "Законодавчі акти з питань народного господарства СРСР".

Значне місце у сфері реформації промисловості та господарського сектору економіки в другій половині XX сторіччя відводиться Косигінській реформі. Вона повинна була забезпечити подолання таких негативних явищ економіки, як збільшення потреби в капіталовкладеннях, незавершеність будівництва, масовий вишук товарів, що не мали збуту, диспропорція розвитку галузей господарства. Ця реформа вводилася в дію групою постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, які поширювали її положення на окремі галузі та сектори народного господарства: «Про поліпшення управління промисловістю, вдосконалення планування і посилення економічного стимулювання промислового виробництва» (постанова ЦК КПРС від 29 вересня 1965 р.), «Положення про соціалістичне державне виробниче підприємство», затверджене Радою Міністрів СРСР 4

жовтня 1965, «Про заходи подальшого поліпшення кредитування і розрахунків у народному господарстві і підвищення ролі кредиту в стимулюванні виробництва» (постанова РМ СРСР від 3 квітня 1967 р.), «Про переведення радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств на повний господарський розрахунок» (13 квітня 1967 р.), «Про переведення підприємств Міністерства цивільної авіації на нову систему планування і економічного стимулювання» (від 7 червня 1967 р.), «Про переведення залізниць Міністерства шляхів сполучення на нову систему планування і економічного стимулювання» (від 23 червня 1967 р.), «Про переведення підприємств Міністерства морського флоту на нову систему планування і економічного стимулювання» (від 7 липня 1967 р.), «Про переведення підприємств річкового транспорту союзних республік на нову систему планування і економічного стимулювання» (7 липня 1967 р.), «Про переведення експлуатаційних підприємств та виробничо-технічних управлінь зв'язку системи Міністерства зв'язку СРСР на нову систему планування і економічного стимулювання» (8 липня 1968 р.), «Про вдосконалення планування і капітального будівництва та про посилення економічного стимулювання будівельного виробництва» (28 травня 1969 р.) та ін.

Аналізуючи ці нормативні акти, можна побачити, що жоден із них не містив принципів захисту навколишнього середовища та додержання екологічних стандартів, тобто система господарського законодавства не охоплювала принципи охорони біорізноманіття, хоча на той час уже було прийнято Закон «Про охорону природи» (1960 р.), який діяв на територіях радянських республік.

Саме в цей період відбулася Стокгольмська конференція ООН з питань навколишнього середовища, за результатами якої було прийнято Декларацію з навколишнього середовища, засновану на визнанні її учасниками необхідності спільного підходу до сприйняття проблем довкілля та створенню загальних принципів його збереження і поліпшення.

Як крок до реалізації принципів Стокгольмської Декларації, у статті 18 Конституції УРСР 1978 року вперше в історії республіки було закріплено принцип захисту навколишнього середовища: "Ст.18 В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Українській РСР здійснюються необхідні заходи для охорони і науково обгрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води, забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення середовища, яке оточує людину."

Водночас у ст.16 Конституції УРСР було закріплено нову систему народногосподарського планування: "Стаття 16. Економіка Української РСР є складовою частиною єдиного народногосподарського комплексу, що охоплює всі ланки суспільного виробництва, розподілу і обміну на території СРСР." Отже, можна сказати що ці дві норми є суперечливими за своєю природою.

Загалом, радянське господарське законодавство мало багато недоліків, неузгодженостей та протиріч. Воно не було кодифіковане, хоча питання

стосовно його кодифікації підіймалось неодноразово починаючи з 1919 року. Було розроблено декілька проєктів Господарського кодексу і Основ господарського законодавства СРСР.

Останні дискусії стосовно проєкту Господарського кодексу СРСР відбулися в червні 1985 року на спільному засіданні бюро Відділення філософії і права та Відділення економіки АН СРСР, на якому була прийнята постанова про погодження проєкту Господарського кодексу СРСР. Проте до обговорення проєкту Верховною Радою СРСР справа не дійшла.

Після проголошення Україною незалежності господарське законодавство залишалося без систематизації ще майже 15 років. Норми господарського права знайшли своє закріплення у Господарському кодексі України, який набрав чинності 1 січня 2004 року. І хоча цей кодекс має певні положення щодо запезпечення екологічного добробуту держави, їх кількість потрібно збільшувати з огляду на критичну екологічну ситуацію в Україні, на стрімке зменшення біорізноманіття, яке спричинюється розвитком економіки, виснажливою та бурхливою господарською діяльністю.

При подальшому розвитку господарського законодавства для нашої молоді країни є дуже важливим використання основних принципів природоохоронної діяльності для того, щоб вони стали основоположними принципами законодавства в господарській сфері.

Використання історичного досвіду дозволить Україні розвивати господарське законодавство і здійснювати нові економічні реформи в гармонійному зв'язку потреб людини з можливостями природи.

Касянчук Марія Вікторівна
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

студентка 6 групи 4 курсу 1 факультету

ВАЛЮТНО-ЦІНОВІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ КРИЗИ

Передумовами застосування захисних застережень у договорах є: ризик, що постійно супроводжує комерційну діяльність; необхідність його розподілу та усунення; тривалий характер виконання договорів. Валютно-цінове застереження може застосовуватися як при укладенні господарських договорів, так і в зовнішньоекономічних контрактах. Його зміст полягає в узгодженні механізму перегляду початкових умов договору (загальної суми платежу).

Валютні застереження в договорі можуть бути прямими та непрямими. Пряме валютне застереження має місце в тому випадку, коли валюта ціни й валюта платежу співпадають, але ставляться в залежність від іншої валюти. Непряме полягає в існуванні різних валютних виражень ціни та платежу. В такому випадку ціна фіксується у стабільній валюті, а валюта платежу, як більш слабка, прив'язується до валюти ціни, тобто сума платежу ставиться в залежність від зміни курсового співвідношення цих двох валют. У такому випадку валюта ціни виступає як захисне застереження.

За кількістю валют, що застосовуються в розрахунках, валютні застереження можуть поділятися на дво- та мультивалютні застереження. Останні передбачають перерахунок початкової суми платежу у випадку зміни середньоарифметичного курсу декількох визначених валют щодо валюти платежу. Механізм їх формування є досить складним.

Валютне застереження у зовнішньоекономічному контракті спрямоване на мінімізацію валютних ризиків у міжнародній торгівлі. Воно визначає у валюті якої країни світу сторони здійснюватимуть розрахункові операції та яким чином коригуватиметься ця грошова сума по відношенню до валюти, яку сторони обрали як оціночний еталон. Відповідно, валютою платежу є грошова одиниця, в якій відбуваються фактичні розрахунки сторін. Валютою ціни є валюта, що визначає абсолютну для даного договору ціну товару в грошових одиницях певної економічно стабільної країни. На вибір валюти ціни може впливати міжнародна практика, а саме – вираження ціни певних товарів лише в певних валютах світу. Так, ціни на вовну й деякі кольорові метали визначаються в англійських фунтах стерлінгів, на дорогоцінні метали, нафту й цукор – у доларах США. Відповідно до українського законодавства розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами відбуваються в іноземній валюті. Отже, в даному випадку і валютою ціни, і валютою платежу будуть виступати іноземні валюти.

Що стосується господарських договорів, які укладаються між українськими суб'єктами господарювання, то відповідно до ст. 189 Господарського кодексу України ціна зазначається в договорі у гривнях. Однак, при визначенні ціни слід враховувати положення ч. 2 ст. 524 ЦК України про те, що сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Визначення сторонами грошового еквіваленту зобов'язання в іноземній валюті законодавству не суперечить, оскільки воно не є тотожним визначенню ціни в договорі. Визначення еквіваленту дає можливість учасникам цивільного обороту уникнути впливу інфляційних процесів на суму їхніх грошових зобов'язань (Постанова ВСУ від 30.05.2012 р. № 6-29цс12; Постанова ВГСУ від 13.01.2010 р. № 32/147; п. 2 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27.09.2012 № 10-1390/0/4-12 та ін.). Отже, дана умова фактично встановлює порядок зміни ціни після укладення договору.

До цього часу процеси в економіці судовою практикою не визнаються форс-мажорними обставинами чи істотною зміною обставин в розумінні ст. 652 ЦК України. Звісно, кризові явища у фінансовій сфері мають непередбачуваний характер, не можуть бути відвернені, знаходяться поза контролем суб'єктів господарювання. Однак, Вищий господарський суд України неодноразово вказував, що настання світової фінансової кризи не є істотною зміною обставин, якими сторони договору керувалися при його укладенні, оскільки економічна криза носить загальний характер та стосується обох договірних сторін, відтак, це саме по собі не може бути підставою для зміни або розірвання договору в судовому порядку (Постанова ВСУ від 21.02.2011 р. № 3-10rc11; Постанова ВГСУ від 12.08.2010 р.